

Вечерас, са четвртим и последњим делом Вагнерове Тетралогије, опростићемо се од једног уметничког дела замашног у сваком смислу. Обухвата то дело не само германски мит, не само главне нагоне и осећајне вредности германске расе; носи то дело и све симболе и многе кључеве за симболе живота човекова уопште, и то живота човекова <sup>и</sup> два света, света земаљског и света васеленских закона. Стога, дело Вагнерово свираће се и певаће се даље; некада у целини, некада у појединостима; али докле год је човек страст, докле год је човек херој који и од неба тражи рачуне, над Вагнеровом Тетралогијом ће људи даље и даље доживљавати оне емоције од којих човек сазрева. ~~и даље живи~~

Треба вечерас казати два три завршна закључка.

Потребла је дакле једна мала реконструкција целине; али не толико <sup>реконструкција, дакле</sup> ~~толико~~ <sup>садржине</sup> ~~садржине~~, колико <sup>реконструкција</sup> ~~садржине~~ главних симболских обележја, око којих се наслагала садржина. Сећате се; украдено је благо са дна реке Рајне; дигнуто на грешну земљу из чистих таласа митске германске реке. То благо, сјајало и ватрено црвено као неко идеално сунце, симбол је једне тајне снаге, једног зрачења у душе људске; какво зрачење долази само од далеких лепота, од моћи које се рукама не додирују. Али ето украдено је то црвено злато; прошло кроз краће и прекраће завидљивих и бесавесних грамзљиваца; ишло од њих подzemних патуљака до власти бога Вотана; прешло у <sup>руке</sup> ~~руке~~ цинова, а од њих доспело у руке ~~обичних~~ <sup>обичних</sup> смртних људи. Тајанствена снага је дакле упрљана; идеал претворен у средство за господарење и тиранију; претворен у праву пару за исплаћивање, и за варање лажним обећањима и неиспуњеним обвезама. Тајанственом благу је ~~убијена~~ <sup>убијена</sup> идеална вредност. Људи и богови се око њега лагали, тукли, <sup>и</sup> убијали. Проклетство је пало на богове и на људе. Сав је живот и свет поткопан. Запрсили се односи, помешало се небо са земљом, бог чека спас од јунака из лозе смртних бића. Тај јунак, наиван младошћу и шумском усамљеношћу, не зна заправо куда срља; као што и бива са чистим и правим жртвама. А срља у пропаст и он, као и сви они који су пре њега грешили, и због својих грехова њега и родили. Заиста, и одувек, кад се ствари на овој нашој земљи, и под овим нашим небом, заплету у неваљалства, остаје једино решење: пропаст, трагедија, оркан који све односи; и онда, чудом

27  
историје или васелене, ~~како~~ подмлађење из трулежи и пепела, скупог пепела који генерације полагањо слажу и данас, баш како су га слагали људи у митска времена.

2 Вагнер је ту истину, <sup>реализацију</sup> истину о подмлађењу из пепела, истину и историску и религиозну, обрадио уметнички у огромној конструкцији идеолошкој и музичкој. Додао је у суху филозофију историје, сузе и крине свог личног песимизма. И тако месио богов ~~и људе~~ <sup>и људе</sup> и елементе воде и ~~и~~ <sup>вајне</sup> гениално приказао којим путевима иде победа идеала, кроз ~~неке~~ <sup>клице</sup> све трагедије ће се обавити враћање злата у мирно ~~и~~ <sup>и</sup> почивалиште. Четврти део Тетралогije зове се Сумрак богова. Биће у њему покољ и истребљење људи, ~~и~~ пропаст у мрак богова, ~~и~~ <sup>и</sup> по вечно логичним законима, <sup>гумане</sup> свега онога што је служило ниске циљеве и ниске страсти, — Сећате се, у другом делу ~~и~~ смо имали погибију родитеља будућег јунака Зигфрида и грешно зачеће његово. Имали смо тада већ и бога Вотана гњевног и збуњеног, због грешења својих у срцу и кроз карактер. <sup>Вотан</sup> Могло ~~и~~ се тада још да буде гњеван и да спреми оно што се <sup>још</sup> и данас још догађа, да деца испаштају грехе охолних и грамзљивих предака. Каер своју Бринхилду отерао је <sup>Вотан</sup> у искушење и ~~и~~ <sup>је</sup> тешко казнио кад није поступила по његовој злој намени. Проклео ју је, отерао у смртне жене и њихову тешку судбину. У трећем делу, опомените се, разведрило се било Зигфрид, млад, снажан, леп, весео, шалив, даје музици и тексту живост и ведрину и наивност. Али, знамо шта се крило у суштини природе Зигфридове, у ~~и~~ <sup>најбољу</sup> нас <sup>и</sup> позиву његову. Зигфрид је такође шумско биће, непросветљене ~~и~~ <sup>све</sup> сти и сировог карактера. У њему је протањена крв богова, као обично у трагичним херојима, <sup>Који сами греше.</sup> Зигфрид не зна ко су му родитељи; не зна шта је жена и љубавна страст; не зна шта је добио кад је убио немањ и освојио рајско ~~и~~ <sup>и</sup> благо и прстен нибелуншки, у којем се крије сва моћ и све проклетство. <sup>Зигфрид</sup> ~~и~~ <sup>сва</sup> не прстен дати Бринхилди просто као знак љубавне верности. Бринхилда допуњава <sup>и</sup> те кобне околности. Заборавила је оно што је знала као бесмртна богиња; прстен љуби као што љуби и Зигфрида, <sup>сирасно и као свој објект;</sup> не слуги још шта је љубомора смртне жене, У то време, Вотан је већ сасвим без имена и праве моћи. ~~и~~ <sup>се</sup> Преноси <sup>и</sup> сав ток судбине света у људске руке. То значи да се заплет све више грана, а трагедија ситни. Ствари и људи као да су де избезумили, пропаст жури.

2 У четвртном делу ће сумраци и зло првладати потпуно. Бог Вотан, видовитији од људи, зна шта мора доћи, и он и небо као да ~~и~~ <sup>и</sup> се ~~и~~ <sup>и</sup>

~~повлаче; a~~ сурвавање ће се довршити кроз страсти и пакости људи. Тиме је Ваг-  
 нер симболички приказао <sup>огледа</sup> природне и <sup>на</sup> божанске <sup>према идеји</sup> законе. Једно време, <sup>завлачи се</sup> ~~деј-~~ деј-  
 стају са људма заједно; али кад коб земаљска преврши, повуку се и заћуте,  
 а плаћања, окајања, и умирања остају ~~на~~ људма. Тако ће бити и са Зигфридом  
 и његовом околином. Проклетство са прстеном иде неумијано даље, ма да је Зиг-  
 фрид од њега начини безазлени залог <sup>љубави</sup> ~~престана~~. Страсти људи и страсти под-  
 земних бића бесне, јер су <sup>њима</sup> богови оставили завршни чин у сраму и болу.  
 Зигфрид је по племену Велзунг, <sup>у</sup> род Вотану, као што знамо. Његова јуначка ~~се~~  
 слава побудиће завист код племена Гибихунга. Подјарује ту завист код Гибихунга,  
 брата и сестре Гунтера и Гудруне, Хаген, зли син горега оца, онога  
 подземног Албериха који је први згрешио са крађом злата из Рајне. Хаген  
 је смислио да у Гудруни, неудатај и Гунтеру, нежењену, потстакне љубавне стра-  
 сти, наравно са тешком компликацијама, како би у таквој атмосфери било што  
 више могућности за бој и злоупотребе, и преотимања власти и својине блага и  
 прстена. Прорадиће дакле љубавни напитци. Они су, наравно, само симболика  
 наглог буђења плотних страсти код примитивних митских бића. Хагенове су  
 зле намере уперене, дакако, против Зигфрида и Бринхилде, јер је тамо и јунаш-  
 тво и прстен. Однос Бринхилде и Зигфрида и сам са собом <sup>смио</sup> ~~село~~ муту. Бринхил-  
 да воли Зигфрида неизмерно, као плот и дух јуначки; али, понекад, ~~не~~ <sup>слика</sup> ~~слика~~ танки и  
 облаци <sup>на</sup> прођу јој кроз дучу сећања да је била бесмртна богиња и слободна и  
 јака као мушкарац. Она савлађује меланхолије своје снагом некадашње валкире.  
 а доноси се поносом смртне жене, што помаже и воли јунака који је подван да  
 савлада непријатеље богова. Муту се однос Зигфрида и Бринхилде и због тра-  
 гичног правца ~~у~~ свих догађања. Јер, на крају крајева све има да послужи  
 не рестаурацији старих богова, не, свет иде даље, него рестаурацији идеала,  
 враћању блага на дно реке. <sup>Зато мисли</sup> ~~без~~ без чистог и надмоћног идеала нема подмла-  
 ћења света.

Ванредна је Вагнерова музика која истовремено, у разним мотивима  
 доноси песму усамњене Бринхилде, са мислима које нема коме да повери, и  
 песму Зигфрида који лута по шуми, некако као младо звере <sup>у</sup> ~~не~~ <sup>тражи</sup> ~~тражи~~ искуства  
 и пут. Сваки час јекне дивни трубни мотив Зигфридов, <sup>мисли</sup> ~~његове~~ <sup>снаге</sup> ~~његове~~ младости и  
 његове усамњености, јер је на свој начин и он сам, без икога свога, и жртвован  
 унапред. Хаген је мотрио, и удесио да Гибихунги спазе и позову Зигфрида.  
 Напитак који му Хаген, односно млада Гудруна даје у купи пића, напиток је  
~~и љубави и борбе~~



7. Проблем се згуснуо, ~~прсмање~~ је ~~почело~~, тајанствени знаци су устали. Кад Хаген пружи руку да скине прстен са Зигфридова прста, рука <sup>прстима</sup> Зигфрида <sup>а</sup> се дигне и одбрани. Бринхилда се <sup>оде</sup> освешћује, прогледа, и започиње ~~вен~~ <sup>сви</sup> ~~луд~~ <sup>над</sup> ~~леш~~ <sup>бо</sup> ~~љубљеног~~ <sup>богиње</sup> ~~Зигфрида~~. Пено певање је потресно; то је песма љубави младе жене, и последња успаванка мртвом <sup>сонети</sup> ~~Зигфриду~~. Прстен верности везао их је још једном, и завазда. Бринхилда сама спрема ломачу на којој ће сагорети леш Зигфридов. Сцена та је дивље лепа, узвишена и потресна. Кад се пламен добро разбукти, улази у ватру и Бринхилда поносита богиња валкира, и уједно <sup>српасто убртасе и</sup> ~~мрт~~ ојађена жена. Једно време, на сцени <sup>и</sup> ~~и~~ јунак и уметност <sup>и</sup> ~~само~~ пламен уз пратњу величанствене музике. Не треба много говорити о дубоком смислу тог симбола. Ватра је лепота; ватра је смрт; ватра је чистиште; ватра је нов живот, светлост и топлота. Грандиозно је понео Вагнер ~~вагнер~~ <sup>и</sup> испуњева ~~врагедије~~ <sup>и</sup> ~~још~~ <sup>и</sup> тиме, што тамо даље, у Валхали, има друга ломача и ватра. Вотан, гаровити, херојски ~~и~~ уметник-бог германског мита, заклонио је лепотом ватре силазак богова у мрак оних предела о којима ~~смир~~ <sup>и</sup> ~~ништа~~ <sup>ништа</sup> не знају. После дивног ватреног симбола, Вагнер <sup>и</sup> ~~на~~ је спремио <sup>и</sup> ~~стигавање~~ <sup>и</sup> ~~танор~~ <sup>и</sup> ~~рећи~~ <sup>и</sup> ~~сан~~ <sup>и</sup> ~~уморне~~ <sup>и</sup> ~~трагедије~~ <sup>и</sup> ~~кр~~ <sup>и</sup> ~~симбол~~ <sup>и</sup> ~~друга~~ <sup>и</sup> ~~тајанствена~~ <sup>и</sup> ~~елемента~~ <sup>и</sup> ~~водена~~ <sup>и</sup> ~~елемента~~. Кад од Зигфрида и Бринхилде остане само пепео, узгибају се таласи Рајне; језовито живи, али уједно мекани, ваљају, лизу пепелиште, полако спирају задње трагове једног

31  
дovршеног света. Остављају <sup>6</sup> чисто место без трагова несреће и зла, новом свету који ће доћи. А своје благо, свој прстен враћају таласи на његово место, да опет у дубинама засија мирно идеално сунце, нова радост новок <sup>у</sup> колену богова и људи. ...Али, ту је још Хаген! Ту је, да. Кад види куд пође прстењ, баца се за <sup>у</sup> ~~у~~ таласе, бори се са кћерима Рајне, <sup>спаса</sup> Али оне <sup>у</sup> свом царству, мирно ~~и~~ савлађују <sup>Хагена,</sup> и мртва <sup>и</sup> одвлаче на дно, оно дно које је Хагенов отац, Алберих први оскврнуо и покрао.

Од музике, чућете увод у четврти део Тетралогije, и завршну музику читавог четвороделног циклуса. Избор је добар. Не пропустите обратити сву пажњу, још једаред, на велику музику Вагнерову, на оно шта Вагнер од тонова гради. Као што велики сликар, н. пр. Сезан, материализује боју, тако Вагнер материализује музику. Он зида зидове од тонова и хармонија, слаже спрат на спрат, слива гласове људи и инструмената <sup>и</sup> они се <sup>и</sup> ~~и~~ носе и подупиру. Музика <sup>Вагнерова</sup> ~~и~~ зарива <sup>се</sup> у простор као нека катедрала. Она не тече, она се усправља, и стоји. У завршној музици, ~~и~~ обратите пажњу почетак <sup>је</sup> диван. Сва песимистичка мисао Вагнерова је ту дошла до пуног израза. Шта је будућност човекова? Тама и сумраци. Човек и не сме оштро напред гледати, јер би видео само крајеве, смрт, и пепео. Награг морамо да гледамо! <sup>и са</sup> ~~и~~ напорима <sup>успех Вагнера</sup> организујемо свет свој. <sup>Али</sup> ~~и~~ надмоћ свега око нас <sup>и каз</sup> ~~и~~ обара што подигосмо, руши све. Поново дижемо <sup>а</sup> ~~и~~ радећи <sup>и</sup> ~~и~~ само се у комаде разбијамо. Како лепо рече немачки песник Рилке: "једнако се од нечега опраштамо." Бринхилда се од богова опростила, да би постала љубљена жена јунака; па се убрзо и од јунака опростила. Зигфрид се од родитеља опростио ~~и~~ такође пре но што се родио, па се убрзо опростио и од славе и задатка за који се родио. А од злата рајнског, видели смо, сви се редом опростили! На послетку надвлађују ствари, <sup>и</sup> ватра и вода, елементи. <sup>и</sup> ~~и~~ из пепела ~~и~~ излази <sup>и</sup> идеал животворни. Поново <sup>и</sup> над ~~и~~ хаос оркестра диже јасна труба хероја Зигфрида. Вагнер је те кобне и дивне херојске трубе осећао и чуо, као пророк, и претварао их у музику као нико пре ни после њега. Труба код Вагнера, то је мац све пресеца, попримте очисти, настане празнина од неба до земље, и <sup>и</sup> ~~и~~ празнине се поново рађају <sup>и</sup> чудаса оркестра, и <sup>и</sup> ~~и~~ подмлађује <sup>и</sup> живота. Труба је замукла. Бринхилда и Зигфрид су пепео. <sup>и</sup> ~~и~~ ево вечних таласа воде и музике! <sup>и</sup> ~~и~~ мешање њихово са пепелом <sup>и</sup> у којем су ућутала срца богова и људи, смирила се добра и рђава дела. ~~и~~ <sup>и</sup> ~~и~~ и потпуније музике и поезије <sup>и</sup> ~~и~~ има у светској литератури и музици <sup>и</sup> ~~и~~